

Danijela De MICHELI VITTURI
OSVRT NA KNJIGU ZAMJENSKO MAJČINSTVO-BIOETIČKA
PROSUDBA

U vremenu učestalijeg rađanja djece preko surogat-majčinstva i u sklopu javne rasprave o donošenju Zakona o pobačaju u Hrvatskoj, dr. Mirjana Radan, specijalistica ginekologije i opstetricije napisala je knjigu *Zamjensko majčinstvo-Bioetička prosudba* u svrhu informiranja studenata bioetike i šire javnosti radi donošenja utemeljenih i jasnih zaključaka vezanih za njihovu primjenu jer je nužno razmišljati o čovjeku – biću savjesti koje ju uporabom zdravog razuma može ispravno oblikovati.

Zamjensko majčinstvo (ZM) najstrožiji je medicinsko-socijalno-pravni oblik ljudskog zanošenja. Ono je jedna od posljedica umjetnih metoda potpomognute oplodnje. ZM je danas posebna svjetska industrija, teška nekoliko milijardi dolara.

S obzirom i na mogućnost biranja i dizajniranja djece, neki su spremni dati 95 000 do 160 000 dolara za takav jedan proces zamjenskog majčinstva. Inače, jedan proces surogat-majke prosječno košta između deset i trinaest tisuća dolara. Umjetna oplodnja stara je pedesetak godina, a zamjensko majčinstvo četrdesetak godina. To su mlade metode. Taj val iz svijeta dolazi nama u Hrvatsku gdje to nije pravno uređeno.

Čimbenici su ZM-a zamjenska majka i ljudi koji službeno kod nje naručuju da im ona začne, nosi i iznese trudnoću, da rodi dijete i da ga se odmah nakon poroda odrekne. To se regulira ugovorom. Zamjenska majka potpisuje ugovor. Dvije su osnovne vrste zamjenskog majčinstva: altruistično koje je rijetko i komercijalno, za novac. Poželjno je da surogat-majke nisu prevelike izobrazbe, da su srednje životne dobi, da imaju svoju biološku djecu, da se lakše odrekne djeteta. To su žene iz siromašnijih zemalja, uglavnom iz Rusije, Ukrajine, Indije i u tim zemljama iz siromašnijih slojeva društva.

Strašna je činjenica da jedno dijete može imati, zapravo, pet roditelja. Naručitelj i naručiteljica trudnoće (roditelji 1 i 2), davatelj spolnih stanica (roditelj 3), davateljica jajne stanice (roditelj 4) i surogatna, zamjenska majka (roditelj 5) koja će po ugo-

ru dijete začeti, nositi, roditi i predati. Za takvo dijete roditeljski autoritet cijepa se na pet autoriteta.

Razlozi za ulazak u proces ZM-a jesu gubitak reproduktivnog zdravlja žene, bolest reproduktivnih organa zbog čega žena ne može roditi. Jednostavniji su razlozi da se žena boji trudnoće te trend po kojem umjetnici, pjevači, glumci, takvim načinom dolaze do djeteta, pa misle: "To je moderno, zašto ne bismo i mi?" ZM srozava društvo, potiče kriminal, reproduktivnu prostituciju, reproduktivni turizam, genetički primitivizam, srozava ljudski rod narušavajući normalno grananje ljudske obitelji, arborizira obiteljsko stablo.

444

Reproduktivni turizam označuje da su mnoge zemlje prepoznale kako to nije dobra praksa, ne odobravaju je, ali ljudi se snađu. Otputuju u druge zemlje, riješe pitanje ZM-a, dobiju dijete, snađu se glede papira. Reproductivna prostitucija znači da se nekada surogat-majčinstvo može događati izravnim bračnim činom zamjenske majke i plodnog oca iz neplodnog para.

Svako dijete, bez obzira kojim načinom došlo na svijet: iz predbračnog ili bračnog odnosa, iz laboratorija, silovanja, umjetne oplodnje, preljuba – svako je dijete jednako vrijedno, poželjno, drago i vrijedno naše najveće brige i pažnje. Način kako je došlo do trudnoće, odgovornost je koju će preuzeti odrasli.

Javlja se kolizija prava. Davatelj spolnih stanica ne želi da se zna da je on prodao te spolne stanice. A dijete ima pravo znati tko je njegov roditelj. Ako ništa drugo, zbog anamneze, mogućeg sprječavanja nekih metaboličkih bolesti. To je ukrštavanje, suprotstavljanje, kolizija prava djeteta i davatelja stanice. Tako začeto dijete objekt je, tu se radi o trgovini, tržištu. Nekad prenatalna dijagnostika možda ne može do kraja predvidjeti hoće li se roditi malformirano dijete. Takvo dijete često postaje teretom socijalnih službi.

Zamjenska majka upada u vrstu modernog ropstva. U ugovoru ona potpisuje kako će se hraniti, gdje će živjeti, koji je njezin životni stil, kako će se ponašati. Naručitelji često traže da ide u posebne prostore gdje je izmještaju iz njezine obitelji pa prestaje njezina briga za obitelj, vlastitu, rođenu biološku djecu. Prestaje bračni odnos s njezinim suprugom. Ako se djeci ne objasni što radi njihova majka, optužuju je zašto ih je ostavila. Ako se djeci objasni čime se bavi njihova majka, postavlja se moralno pitanje treba li djecu opterećivati pitanjima iz svijeta odraslih. Takvo dijete može misliti da je dobro rađati dijete nekomu za novac. U

budućnosti takvo dijete može i samo davati usluge surogatstva ili ih primati. Kada se porodi njihova majka, djeca shvaćaju da to, zapravo, nije njihov brat ili sestra, nestao je. Pitaju se što sprječava njihove roditelje da jednog dana nas tako napuste i ostave.

Zamjenska majka prodaje sustav reproduktivnih organa, ali trudnoća nosi sa sobom i mogućnost komplikacije koja može narušiti zdravlje surogat-majke. Zamjensko majčinstvo umjetnim putem svađa muškarce i žene. Muškarac u tom slučaju ne treba suprugu, nego će naći ženu koja će roditi za novac. Žena koja se odlučila biti zamjenskom majkom najgore je prošla u tom procesu gdje se svima ruši dostojanstvo ljudske osobe. Čovjeka možemo uništiti namjernim pobačajem, zamrzavanjem i odmrzavanjem ljudi, spiralom, pilulom. Postoji i povreda prenošenja ljudskog života; poremećaj uništavanja dostojanstva prenošenja ljudskog života. Uloga žene koja se odluči na takav proces raslojava se na ulogu majke, na ulogu nositeljice, ona postaje inkubator, robinja jer potpisuje ugovor koji je puno toga obvezuje. Takva je žena iskorištena, roditelji naručitelji više je ne žele vidjeti. Ugovorom je potpisala da se odriče djeteta. Pitanje je na kakvo će stanje naći u svojoj obitelji. Proces ZM-a poskupio bi da surogat-majka i dijete ostanu još malo zajedno da se šok ublaži, a njihovo odvajanje bilo bi još i teže. Prema pojmu majčinstva, majkom djeteta smatra se žena koja je rodila dijete. Glavno iznenađenje zamjenskog majčinstva kojega se svi boje jest da žena ne želi predati dijete. Zato što ona ne zna kako će se ona snaći u smislu najjačeg nagona na svijetu. Surogat-majka ne zna kako će se to kod nje dogoditi.

Dogodi se da roditelji nekad ne žele ni da ta žena vidi dijete, odmah ga oduzimaju. Isti ti roditelji tijekom trudnoće raspitivali su se za njezino zdravlje, kako joj je, obilazili je, s njom razgovarali, ugađali joj. A onda odjedanput, ne smije vidjeti dijete. Kada žena ne želi predati dijete, sude sudovi, jer nastaje spor. Ako dođe do oštećenja zdravlja, pitanje je koliki će biti odštetni zahtjev, a strada li ženi zdravlje ili završi smrtno, koji će novac suprugu vratiti njegovu ženu, a djeci majku što je nenaplativa šteta

Autorica knjige dr. sc. Mirjana Radan, dr. med., specijalist ginekologije i opstetricije, subspecijalist fetalne medicine i opstetricije, prof. filozofije i religijske kulture, rođena je u Sinju 1967. Na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1992. diplomirala je studij medicine. Specijalizaciju iz ginekologije i opstetricije završila je 2003. u Zagrebu. Od 2015. subspecijalistica je

fetalne medicine i opstetricije. Zaposlena je na Odjelu ginekologije i porodništva Županijske bolnice u Čakovcu od 2003. Na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu 1997. diplomirala je filozofiju i religijsku kulturu te je 2014. doktorirala na temi "Metode potpomognute oplodnje (MPO) – etička prosudba". Imenovana je 2007. ginekologom-stručnjakom, vanjskim suradnikom Međubiskupijskog suda prvog stupnja i Međubiskupijskog prizivnoga suda u Zagrebu, a 2015. članicom Odbora Hrvatske biskupske konferencije za pastoral djelatnikā u zdravstvu. Na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu od 2000. kao vanjska suradnica sudjeluje u održavanju seminara i nastave iz kolegija: Bioetika, Medicinska bioetika, Pastoralna medicina, Predbračni moral, Ženidbeni moral te Specijalna pitanja iz kršćanske etike. Predaje o cjelovitome tjelesnom, duševnom i duhovnom zdravlju žena i obitelji na stručnim, znanstveno-medicinskim, bioetičkim i interdisciplinarnim seminarima, simpozijima i kongresima.

Knjiga *Zamjensko majčinstvo. Bioetička prosudba* izdanje je Filozofsko – teološkog instituta Družbe Isusove u Biblioteci *Donum Vitae*. Zagreb, 2018., 172 str. Glavni urednik prof. dr. sc. Ivan Koprek, SJ. Recenzenti su: mons. dr. Valentin Pozaić, izv. prof. dr. sc. Suzana Vuletić, prof. dr. sc. Natalija Kučić, dr. med. Nakladnik je Centar za Bioetiku FTIDI, Zagreb. CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001000670.

Knjiga je podijeljena na devet poglavlja, kojima prethodi Sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku i Uvod.

Prvo poglavlje obuhvaća općenito znanje o ZM-u s pomoću definicija, povijesnog razvoja i različitih njegovih podjela.

Drugo poglavlje iznosi pitanja s kojim se mogu sučeljavati sudionici ZM-a. Grupirana su prema međusobnim odnosima sudionika, zakonskim odredbama, prekršajima ugovora te nastajanje mogućih posljedičnih šteta i povreda ugovora.

Treće poglavlje upućuje na višestruku složenost međuljudskih odnosa koje ZM može prouzrokovati.

Četvrto poglavlje promatra sve tri čovjekove razine koje se u njemu poklapaju u jednu nedjeljivu cjelinu tvoreći temelj za razmatranje posljedica ZM-a na tjelesno, psihičko i duhovno zdravlje surogat-majke.

Peto poglavlje govori o cijene usluga i isplativosti ZM-a, kao i o razlikama cijena u pojedinim zemljama.

Šesto poglavlje osvjetljava prevagu interesa onih koji trguju ovakvim uslugama nad dobrobiti onih kojima takvi postupci uzrokuju štetu.

Sedmo poglavlje obuhvaća pravno uređenje ZM-a s pomoću razmatranja različitih modela njegove pravne uredbe, uredbe na razini međunarodnih dogovora i zakona, hrvatskih zakona i uredbi ZM-a, usporedbe njegova pravnog podupiranja i poricanja u različitim zemljama.

Osmo poglavlje donosi neke poznatije slučajeve ZM-a u kojima su postojale različite poteškoće vezane uz nepridržavanje točaka prethodno sklopljenog ugovora, uz prelazak granice ili dobivanje državljanstva tako rođene djece.

Deveto poglavlje cjelovito razmatra sabrana znanja o međusobno malobrojnim razlozima prema višestruko brojnim razlozima zbog kojeg ZM nije prihvatljiv.

Na kraju je knjige prilog s 14 shema koje slikovno predočuju osnovne pojmove ZM-a. Slijede kratice, potom popis literature: zakonodavni izvori, crkveni izvori, knjige, članci, enciklopedije, leksikoni i rječnici, internetski izvori i ostalo. Potom je riječ autorice iz kojeg izdvajam: "S obzirom da je neznanje opasno, a znanje obvezujuće, sabrane spoznaje knjiga prenosi dalje, ujedinjujući nas na putu dobra za traženje, spoznavanje i praktično življenje biološkog i duhovnog roditeljstva u svijetlu Istine." Na kraju su knjige recenzije djela: I.: mons. dr. Valentin Pozaić, SJ; II.: izv. prof dr. sc. Suzana Vuletić, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu; III.: prof. dr. sc. Natalija Kučić, dr. med., Medicinski fakultet Rijeka.

Autorica je knjigu posvetila svojim prijateljima koji su je hrabрили u svim fazama njezina nastajanja.